

2. Організація медичного забезпечення населення України при природних і техногенних катастрофах / Посібник. Під заг.ред. В.О. Волошина, В.Ф. Торбіна. – К.: Медекол, УкрРНВФ «Медицина-Екологія», 1998. – 152 с.

3. Реагування на виникнення надзвичайних ситуацій / під ред. С.О. Гур'єва // ІДУСЦЗ НУЦЗУ, УНПЦ ЕМД та МК. – Вінниця, 2010. – 412 с.

УДК 378

Марина Ворона, Євгеній Яковлєв

ПЕРЕБУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

В статті порушуються питання з визначення статусу іноземних студентів в Україні, розглядаються правові засади їх перебування та організації процесу навчання. Проаналізовано розподіл студентів у вищих навчальних закладах України. Визначено органи влади, що відповідають за перебування іноземних студентів та процес навчання.

Ключові слова: правовий статус іноземців, навчання іноземних студентів; перебування іноземців в Україні.

Постановка проблеми

На сучасному етапі активних глобалізаційних процесів спостерігається підвищення попиту в сфері отримання студентами освіти відповідного профілю в різних країнах світу, що створює певні виклики країнам, вищі навчальні заклади яких надають освітні послуги іноземним студентам. Підготовка фахівців для зарубіжних країн є одним з пріоритетних напрямів міжнародної діяльності України. В умовах реформування системи освіти України, спрямованого на зближення вітчизняного і європейського підходу до визначення якості знань і професійної готовності фахівців, особливої уваги потребує удосконалення умов перебування та навчання іноземних студентів, що безпосередньо пов'язано з діяльністю органів влади на різних рівнях та матеріально-технічною базою вищих навчальних закладів. Іноземні студенти – це специфічна соціальна група в суспільстві країни, де вони навчаються. Їх відрізняє від оточення цієї країни ряд таких «бар'єрів», як: мовний, психологічний, релігійний, етнічний і т. ін., тобто об'єктивні і суб'єктивні відмінності в способі життя тих країн, які направляють і приймають громадян на навчання [10]. Саме тому держава, що приймає іноземних студентів, повинна створити всі умови для того, щоб ця категорія громадян почувала себе зручно і безпечно.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що у вітчизняній науці питанням державного управління процесом міжнародного академічного співробітництва майже не приділяється уваги. За останні роки в Україні наукові дослідження з проблем навчання іноземних студентів були висвітлені у працях В. Тарасенко (формування професійно-комунікативної компетенції іноземних студентів-русистів в умовах міжпредметної координації); О. Тетянченко

(визначення педагогічних умов спілкування з іноземними студентами в процесі навчання); Л. Хаткової (шляхи активізації пізнавальної діяльності іноземних учнів підготовчого факультету); Рибаченко (аналіз сучасної системи підготовки іноземних студентів). Теоретичним основам реформування змісту освіти в Україні приділяли увагу: В. Кремень, В. Андрущенко, І. Бех, О. Савченко, М. Євтух; концептуальні положення щодо входження України до світового освітнього простору розглядали: В. Сагарда, Л. Пуховська, О. Глузман та ін.

Метою статті є вивчення правових засад перебування та навчання іноземних студентів в Україні. Для досягнення цієї мети планується виконати наступні завдання:

- проаналізувати сучасний стан підготовки іноземних студентів у навчальних закладах України;
- з'ясувати правовий статус іноземних громадян в Україні, зокрема іноземних студентів;
- виявити проблеми перебування іноземних студентів в Україні.

Міжнародний обмін студентами був започаткований ще за часів Радянського Союзу і поступово перетворився у потужний економічний, політичний і культурний фактор того часу, з яким неможливо було не рахуватися в однаковій мірі як країнам-замовникам, так і країнам, які виконували це замовлення. Діяльність України з розвитку міжнародного співробітництва в галузі освіти і підготовки національних кадрів для зарубіжних країн має певну історію. На сучасному етапі значення цієї діяльності зростає, вона сприяє не лише поглибленню взаємного порозуміння і довіри між країнами і народами, інтенсивному обміну інтелектуальними цінностями, духовному збагаченню людей, але й активному входженню України в освітній простір світового співтовариства та придбанню нею міжнародного авторитету.

За період з 1946 року по теперішній час в Україні підготовлено близько 200 тисяч фахівців для 160 країн світу. Наша країна посідає значне місце в світі за кількістю іноземних студентів. Українські вищі навчальні заклади приваблюють іноземців не лише відносно дешевизною навчання, але і відмінною якістю освіти – дипломи, видані нашими університетами, високо цінуються в усьому світі. В 1999-2000 навчальному році в Україні навчалось понад 15,5 тисячі іноземних студентів, в основному з країн Азії, Близького Сходу та Африки [8]. Контингент іноземних студентів у 2005/2006 навчальному році у вищих навчальних закладах України складав 35 тисяч осіб з 131 країни світу, які здобували освіту у 191 вищому навчальному закладі України. (Довідково: найбільша кількість іноземців за радянських часів дорівнювала 31 тисячі осіб на рік). За даними Міністерства освіти України за станом на 01.01.2010 р в ВНЗ України здобувають освіту 44082 іноземців. Більш, ніж половина студентів (30369 осіб), навчається у п'яти містах України. У Харкові вищу освіту здобувають 12004 особи, у Києві – 7983 особи, в Одесі – 4709 студентів, у Луганську – 3340 осіб, у Донецьку – 2333 студенти. Більшість представників серед студентів-іноземців – з Китаю (6258 осіб), Росії (3886 осіб), Туркменістану (3823 особи), Індії (2852 особи) і Йорданії (2566 осіб). Лідерами серед ВНЗ, в яких навчаються іноземні студенти, є Луганський державний медичний університет (2241 особа) і Харківський національний медичний університет (1776 осіб). У Донецькому державному медичному університеті здобуває освіту 1521 іноземець, у Вінницькому національному медичному університеті імені Пирогова – 1368 осіб, в Національ-

Мета

Вигляд основного матеріалу

Аналіз останніх досліджень і публікацій

ному авіаційному університеті в Києві – 1338 студентів. У Міносвіти також зауважили, що в 20 медичних закладах навчаються 16,5 тисяч іноземців, що складає 38% від загальної кількості іноземних студентів в Україні [8].

Водночас, не можна залишити поза увагою питання, які в рівній мірі стосуються будь-якого іноземця, що прибуває до України, зокрема це стосується правил в'їзду і перебування в Україні; наявність прав, свобод і обов'язків, захищеність та юридична відповідальність за протиправну поведінку. Всі ці питання переважно пов'язані з правовим статусом іноземців в Україні. Правовий статус іноземців суттєво відрізняється в залежності від перебування на території відповідної країни. Він складається ніби з двох частин: правового статусу громадянина своєї держави (або статусу особи без громадянства в країні його постійного мешкання) і правового статусу іноземця країни перебування. У особи без громадянства він один – визначається державою, на території якої особа перебуває. Іноземний громадянин, перебуваючи за межами своєї держави, зберігає з нею правовий зв'язок, правовий статус громадянина своєї держави, підпорядковується її законам, користується її заступництвом і захистом. В той же час іноземець або особа без громадянства підпадає під дію суверенної влади України, під її юрисдикцією і повинен дотримуватись законів і адміністративних правил поведінки в Україні.

Відношення до іноземців зазнало в світовій історії тривалу еволюцію: від майже повної нетерпимості до них, до надання їм певних прав та правового захисту. Питання про правовий статус іноземців набуває особливої актуальності і практичної значущості і в даний час. У законодавстві всіх сучасних держав існує чимало норм про в'їзд і перебування в країні іноземців, їх права, обов'язки, відповідальність. При цьому вони відрізняються один від одного в різних країнах. Це залежить від соціально-економічних і політичних умов, від характеру і цілей внутрішньої і зовнішньої політики, рівня розвитку демократії, культури, від історичних, національних традицій, міжнародного клімату і т.і.

Проте, у будь-якому випадку, регламентація правового положення іноземців в Україні відноситься до її національної компетенції, що обумовлено загально-визнаним в міжнародному праві принципом державного суверенітету. При цьому Україна повинна виконувати свої зобов'язання по двосторонніх і багатосторонніх договорах, що стосуються прав іноземців. Правовий статус іноземців в Україні, перелік їх прав і обов'язків залежить від того, постійно чи тимчасово проживають вони в країні. Так, Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає правовий статус іноземця не за часом перебування (як це було за радянських часів), а на підставі правової підстави його знаходження, ступеня стійкості правового зв'язку особи з Україною. Такими, що постійно проживають в Україні, визнаються іноземці, що отримали на це дозвіл і свідоцтва на постійне (або тимчасове) проживання, видане органами внутрішніх справ. Такими, що тимчасово перебувають в Україні, вважаються іноземці, що знаходяться в Україні на інших законних підставах, зокрема це: приїзд з наукового або культурного обміну; навчання або робота; туризм; по особистих справах і т.і. Ці особи зобов'язані виїхати з України по закінченню визначеного для них терміну перебування [2].

Залежно від юрисдикції України (адміністративної, цивільної, кримінальної) іноземці, що постійно і тимчасово перебувають на її території розподіляються на :

- осіб, що підпадають під юрисдикцію України на рівні з її громадянами (туристи, студенти, стажисти, фахівці);
- осіб, що підпадають під юрисдикцію України з певними обмеженнями (особи, що володіють консульським імунітетом, члени екіпажів іноземних військових кораблів і літаків тощо);
- осіб, в принципі звільнених від української юрисдикції (дипломатичні працівники і інші особи, що користуються дипломатичним імунітетом).

Таким чином, існує певна своєрідність правового статусу кожної групи іноземних громадян. Якщо звернутися до світової практики, то держави у своєму національному законодавстві і міжнародних договорах передбачають в тому або іншому поєднанні самі різні правові режими перебування іноземців: взаємності, «відкритих дверей», ідентичності, національний, найбільшого сприяння, преференційний тощо. В Україні провідну роль відіграє національний режим найбільшого сприяння, що поєднується нерідко з принципом взаємності. Іноді застосовується і спеціальний (преференційний) режим. Коли мова йде про національний режим, то співвідносять правовий статус іноземців із статусом громадянина країни перебування. Це означає, що іноземців прирівнюють до громадян даної держави, але з певними обмеженнями. Цей режим встановлюється національним законодавством, передбачається і в міжнародних договорах, угодах.

Режим найбільшого сприяння співвідносить правовий статус юридичних і фізичних осіб договірних держав, з правовим статусом на їх території таких же осіб третьої держави.

Спеціальний (преференційний) режим відрізняється наданням певних привілеїв і переваг зазвичай у відносинах з сусідніми країнами, наприклад, в області прикордонної торгівлі, прикордонного спілкування населення тощо. Даний режим в області освіти діє для країн Співдружності незалежних держав, і не стосується від країн «далекого зарубіжжя».

Конституція України розмежовує поняття «іноземець» та «персона без громадянства». Іноземець – це будь-яка персона, яка проживає або перебуває на території України, не є її громадянином і має докази своєї приналежності до громадянства іноземної держави. Відповідно, особи без громадянства – це особи, які проживають або перебувають на території України і не є громадянами України, але не мають достовірних доказів своєї приналежності до громадянства іноземної держави [1].

Правовий статус іноземців в Україні визначають: Конституція України, Закон України «Про правовий статус іноземців», Закон України «Про біженців», інші нормативні акти та міжнародні договори. Основний принцип, на основі якого встановлюється правовий статус іноземців в Україні, закріплений в ст. 26 Конституції: іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими ж правами і свободами, а також мають такі ж обов'язки, що і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [1; 2; 5].

Так, іноземці не користуються в Україні більшістю політичних прав (не можуть об'єднуватися в політичні партії; не беруть участі в управлінні державними справами; не мають виборчих прав; не можуть брати участі у референдумах; не мають права рівного доступу до державної служби; на них не розповсюджується обов'язок відбувати військову службу тощо), мають менший, порівняно з громадянами України, обсяг економічних,

соціальних та культурних прав (не мають права користуватися об'єктами права державної та комунальної власності, права на захист від незаконного звільнення, права на соціальний захист, права безоплатно здобути вищу освіту тощо)

Правовий статус різних категорій іноземців має певні особливості. Це, зокрема, стосується:

- іноземців, які іммігрували в Україну на постійне проживання (дозвіл на це можуть отримати лише ті іноземці, які мають в Україні законне джерело існування; перебувають у близьких родинних стосунках з громадянами України);
- іноземців, які перебувають на утриманні громадян України або мають на своєму утриманні громадян України;
- іноземців, які іммігрували в Україну для тимчасового працевлаштування;
- політемігрантів (іноземців, яким надано притулок на території України);
- біженців;
- осіб, які користуються дипломатичними і консульськими привілеями та імунітетами;
- іноземців, які перебувають на території України на підставах, передбачених міжнародними договорами України (наприклад, військовослужбовці іноземних держав);
- нелегальних мігрантів [2].

У повному обсязі надані Конституцією та чинним законодавством України права і свободи можуть реалізувати лише ті іноземці, які постійно проживають в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на іншій законній підставі, вважаються такими, що тимчасово перебувають в Україні. Вони зобов'язані в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, зареєструвати свої паспортні документи і виїхати з України після закінчення відповідного терміну перебування. Під дію цієї норми підпадають іноземці, які прибули в Україну з метою навчання в навчальних закладах.

Згідно зі ст. 14 «Право на освіту» іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, також мають право на освіту на рівні з громадянами України. Всі інші іноземці та особи без громадянства оплачують своє навчання, якщо інше не передбачене чинним законодавством України та міжнародними договорами України. Іноземці, прийняті до навчально-виховних закладів України, мають права і обов'язки учнів і студентів відповідно до законодавства України [2].

Умови навчання іноземних громадян в Україні закріплені у Постанові Кабінету Міністрів України «Про навчання іноземних громадян в Україні», де зазначається, що з 1 березня 1993 р. підготовка фахівців для зарубіжних країн у навчальних закладах України здійснюється за міждержавними угодами України з іншими країнами, а також угодами міністерств, відомств, навчальних закладів України, що укладені з органами управління освітою, організаціями та фірмами інших країн. Навчання громадян іноземних держав здійснюється, переважно, на компенсаційній основі. Витрати, пов'язані з навчанням іноземців, можуть покриватися як юридичними, так і фізичними особами [2].

Освітня діяльність вищих навчальних закладів України з навчання іноземних громадян здійснюється виключно відповідно до ліцензій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Види освітньої діяльності з навчання іноземних громадян розподіляються за наступними етапами:

1. Підготовка до вступу у вищі навчальні заклади України (підготовче відділення). Термін навчання – 10 місяців. В програму підготовчого відділення входить: вивчення російської або української мови; поглиблене вивчення базових дисциплін середньої школи.

2. Підготовка за акредитованими напрямками та спеціальностями за освітньо-кваліфікаційними рівнями: «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр» «PhD». Вимоги до рівня вступників наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Вимоги до рівня освіти вступників

Рівень навчання	Вимоги до рівня освіти вступників
Підготовче відділення	Повна загальна середня освіта
Програма «Бакалавр»	Повна загальна середня освіта
Програми «Спеціаліст», «Магістр»	Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»
Програма «PhD»	Освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр», «Спеціаліст»

Іноземці зараховуються до вищих навчальних закладів за результатами співбесіди та на підставі укладеного договору. Мова навчання, як правило, російська, українська або англійська за вибором студента. Зарахованим на навчання надається місце у студентському гуртожитку. Підставою для оформлення в'їзної візи в Україну з метою навчання є Запрошення Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України на навчання, видане вищим навчальним закладом, де планує навчатися іноземний громадянин [10].

Міністерство освіти і науки України здійснює заходи для збільшення контингенту іноземних студентів у ВНЗ України та покращення його якості. З цією метою створено Український державний центр міжнародної освіти, головним завданням якого є залучення іноземців для здобуття вищої освіти в Україні на компенсаційних засадах. Зараз департаментом міжнародного співробітництва і європейської інтеграції МОН України разом з вищезазначеним центром і вищими навчальними закладами України здійснюється комплекс інформаційно-

рекламних заходів як в Україні, так і за кордоном, з тим, щоб значно збільшити контингент іноземних студентів України. З метою вдосконалення системи набору претендентів для навчання в Україні, МОН України тісно співпрацює з МЗС, МВС України, Державною адміністрацією Прикордонної служби України та Службою безпеки України [7].

На Міністерство освіти і науки України покладено координацію роботи міністерств, відомств і навчальних закладів з питань підготовки фахівців для зарубіжних країн, розробку і затвердження за погодженням з Мінфіном, Мінекономіки, Міністерства закордонних справ і Міноштом нормативних та інструктивних документів щодо умов навчання іноземців. Умови навчання, проживання, медичного обслуговування іноземних громадян встановлюються спеціальними Положеннями, відповідними угодами, договорами, контрактами. МОН, Мінфін, МВС, Мінтранс зобов'язані надавати допомогу навчальним закладам у виконанні паспортно-візового режиму для іноземних студентів, вирішення питань відправлення

на батьківщину іноземних громадян, які завершили або припинили навчання в Україні.

На підставі викладеного вище можна зробити наступні висновки. На сьогоднішній день Україна займає активну позицію щодо участі у процесі підготовки іноземних громадян у вітчизняних ВНЗ. Правовий статус іноземних студентів регламентуються низкою нормативно-правових актів, а у забезпеченні процесу їх перебування та навчання на території України задіяно багато державних органів влади. Проблема, яка потребує вирішення, це забезпечення компромісу інтересів, де, з одного боку, необхідно збільшувати кількість іноземних студентів, з іншого, при виконанні усіх вимог законодавства України, повинен бути відбір і відповідно обмеження (зменшення) претендентів на навчання. Таким чином, необхідно рішення задачі оптимізації як по кількісному, так і по якісному показниках іноземних студентів, що навчаються в Україні з допомогою відповідної системи державного управління всього комплексу питань навчання іноземних громадян в Україні.

Література.

1. Конституція України, від 28 червня 1996 року (зі змінами) // [Електронний ресурс]-режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page1>.
2. Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-17 «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» // [Електронний ресурс] – режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
3. Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III «Про громадянство України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14/page2>.
4. Закон України від 07.06.2001 р. № 2491-III «Про імміграцію» // [Електронний ресурс]- режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%96%D0%BC%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E>.
5. Закон України від 21.06.2001 р. № 2557-III «Про біженців» // [Електронний ресурс]- режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2557-14>.
6. Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III «Про вищу освіту» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B2%D0%B8%D1%89%D1%83%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р. №136 «Про навчання іноземних громадян в Україні» // [Електронний ресурс]- режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/136-93-%D0%BF>.
8. Навчання іноземців в Україні // Центр розвитку научного союзу [Електронний ресурс] – режим доступу – <http://nauka.profi.net.ua/index.php?newsid=1155025213>.
9. У Міністерстві України назвали кількість іноземних студентів // Кореспондент.net [Електронний ресурс] – режим доступу – <http://ua.korrespondent.net/ukraine/1046167>.
10. Рибаченко Л.І. Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946 – 2000 рр.): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 ; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2001. – 20 с.
11. Офіційний сайт Міністерства освіти України. Загальні Положення про навчання іноземців в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу – www.mon.gov.ua/index.php/ua/foreign-entrants-and-guests/5900-zagalni-polozhennya-pro-navchannya-inozemtsiv-v-ukrajini.

Олена Гавінська

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті проаналізовано норми Закону України «Про доступ до публічної інформації» у контексті відповідності міжнародним стандартам у цій сфері. Наведено окремі результати впровадження закону в дію, запропоновано доповнити Закон України «Про доступ до публічної інформації» визначенням «суспільного інтересу», знайдено шляхи покращення доступу громадян до публічної інформації.

Ключові слова: доступ до публічної інформації, засоби масової інформації, органи публічної влади.

Актуальність наукової розвідки зумовлена необхідністю подолання причин низької активності громадян нашої країни у розробленні та реалізації державної політики. Причини цього явища, зокрема, полягають у законодавчих суперечностях, неналежному виконанні положень нормативно-правових актів, необізнаності громадян зі своїми правами у цій галузі та, зрештою, невірі громадян у реальність своєї участі в управлінських процесах тощо. У зв'язку із цим посилюється роль засобів масової інформації (ЗМІ) у своєрідному трикутнику «влада – ЗМІ – громадськість», що полягає у забезпеченні взаємодії влади та громадян через інформування останніх про розроблення та реалізацію державної політики, діяльність органів влади та їх посадових осіб щодо забезпечення життєдіяльності громади, з одного боку, а з іншого – ЗМІ виражають думки, очікування та сприйняття громадянами дій влади.

Постановка проблеми пов'язана з курсом на модернізацію інформаційної політики держави, визначеним у Посланні Президента України до Верховної Ради України (далі – Послання), який дозволяє підвищити ефективність взаємодії органів влади, ЗМІ та суспільства. Зокрема, у Посланні йдеться про те, що одним із основних пріоритетів влади є забезпечення прав громадян на отримання інформації про діяльність Української держави та побудова інформаційно розвиненого суспільства. Найближчим часом потрібно ухвалити низку законів, що мають забезпечити відповідний рівень відкритості суспільно-важливої інформації для громадян і наблизити Україну за цим показником до провідних держав світу [9]. Першим кроком у цьому напрямі є ухвалення 13 січня 2011 року Закону України «Про доступ до публічної інформації», що закладає підвалини для утвердження нових стандартів відкритості української влади.

Згідно з міжнародними стандартами інформація, що створюється, збирається, обробляється та зберігається за рахунок бюджетних коштів, призначених для забезпечення діяльності відповідного органу влади, вважається публічною, а, отже, є доступною (крім законодавчо визначених винятків) для громадян. Стаття 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права закріплює право людини на вільне вираження свого погляду. Це право включає «свободу шукати, одержувати та поширювати будь-яку інформацію» [1]. Реалізація громадянами «права знати» (right to know) або забез-